

niet zo ver dat hij het pogrom-verhaal overneemt, maar kopieert toch het romantische verhaal over de Amerika-plannen, zonder zich af te vragen of Tuschinski misschien niet van zins was zich in Rotterdam te vestigen. Wie het archief van de Rotterdamse vreemdelingenpolitie bestudeert, krijgt inderdaad de indruk dat Tuschinski in Rotterdam wilde blijven. Op de dag van aankomst meldde hij zich, samen met zijn twee reisgenoten (eveneens kleermakers), bij de politie en gaf te kennen te gaan werken op het adres Oppert 55, ten huize van een familielid van een van zijn reisgenoten, de kleermaker Dobrozitski. In het snel groeiende Rotterdam van die dagen was immers grote behoefte aan textielwerkers. Tuschinski en zijn vrienden gaven op geen enkele wijze te kennen dat zij na verloop van tijd weer zouden vertrekken.

Jammer is ook dat Van Gelder niet heeft getracht of er niet in is geslaagd het nodige over Tuschinski's Poolse herkomst te achterhalen. Ook hier kopieert hij reeds bestaande verhalen of neemt hij genoegen met 'van horen zeggen'. Hierdoor zijn er storende fouten in het boek komen te staan en komt de lezer al helemaal niets te weten over de woon- en gezinsomstandigheden van Tuschinski en zijn familie. In Polen bevinden zich zowel de geboorteakte van Tuschinski als de registratie van het gezin waar hij deel van uitmaakte. De drie broers die Van Gelder noemt zijn in werkelijkheid vijf zusters. Deze zusters zijn samen met hun moeder rond 1914 naar de Verenigde Staten vertrokken. Een van de nazaten van deze zusters heeft een uitgebreide genealogie van de familie gemaakt. De door Van Gelder genoemde broer Josef is in werkelijkheid een neef, een kleinzoon uit een (veel) eerder huwelijk van Tuschinski's vader. Deze Josef (Yussel) scheelde eenjaar in leeftijd met Tuschinski. Verder doet Van Gelder foutieve uitspraken over Tuschinski's religieuze opvattingen.

Een ander bezwaar is dat de biografie over het geheel genomen wat mager en onuitgewerkt is. Hele pagina's zijn overgeschreven uit bestaande literatuur en Van Gelder blijft vaak steken op het niveau van het anekdotische. Een voorbeeld daarvan is de introductie van de geluidsfilm in Nederland door de bekende bioscoopondernemer. De schrijver doet weinig eer aan de betekenis van Tuschinski's inspanningen door diens voorbereidende experimenten met film en geluid onvermeld te laten en daarmee te suggereren dat de komst van het verschijnsel een simpel feit was. Ook op andere momenten mist de lezer een juist evenwicht. Zo onderschat Van Gelder Tuschinski's vernieuwende rol op het gebied van de avant-garde film en de documentaire.

Toch moet het worden toegejuicht dat er een boek is verschenen over Tuschinski. Het wekt verbazing dat het nog zo lang heeft geduurd, eer iemand op de gedachte kwam Tuschinski door middel van een biografie te herdenken.

Nelleke Manneke
Arie van der Schoor

A. van den Oord, *W. S. Unger (1889-1963). Een eigengereid economisch historicus* ('s-Gravenhage: Unger-Van Brerofonds, 1996, 128 blz., ISBN 90 900954 2 X).

Willem Sybrand Unger (1889-1963) behoorde tezamen met J. G. van Dillen, N. W. Posthumus en Z. W. Sneller tot de vooraanstaande Nederlandse economisch-historici van het interbellum. Zijn opmerkelijke persoonlijkheid en grote betekenis voor het vak rechtvaardigen ten volle de aandacht die hem onlangs in een beknopte biografie ten deel is gevallen. Zij ontstond dankzij een opdracht van het Unger-Van Brerofonds en is geschreven door dr. A. van den Oord. Ik had het boekje al gelezen voor ik het ter recensie kreeg en in één sessie tot mij genomen. Spannende lectuur dus, maar wel met een subjectieve invalshoek. Al die groten, in hun nadagen nog

ontmoet, worden de laatste jaren onthuld, even zovele prooien van het bekende verkleineffect. De wijze waarop het gebeurt, is beslissend. Om het maar voorop te stellen: Van den Oord doet het uitstekend, met een evenwicht tussen het zakelijke en persoonlijke. Alleen ten aanzien van het laatste aspect houd je af en toe je adem in.

Eerst het zakelijke. Unger werd in 1889 in Rotterdam geboren waar zijn vader stadsarchivaris was. Tijdens zijn Leidse rechtenstudie (1907-1912) maakte de rechtshistoricus S. J. Fockema Andreae en diens bronnenonderzoek veel indruk op hem. Een studiemester in Gent (1912-1913) bracht hem via Henri Pirenne in aanraking met de economische geschiedenis en historische demografie. Pirenne zou een grote en blijvende invloed op Unger uitoefenen. Maatschappelijk betekende de benoeming tot volontair aan het Leidse gemeente-archief (1913) een opstapje naar definitieve beroepswerkzaamheid in het archiefwezen: vanaf 1918 als archivaris van Middelburg en vanaf 1944 als rijksarchivaris van Zeeland.

Voorals economisch-historicus ontplooidde Unger zich op bijzondere wijze. Als achtergrond schetst Van den Oord een treffend beeld van de ontwikkeling van het vak en zijn beoefenaars inclusief de eigen plaats die Unger daarin verwierf. De betekenis ervan is niet gering. Tezamen met Van Dillen en Posthumus droeg Unger bij tot het wegwerken van de internationale achterstand van de Nederlandse economische geschiedenis. Inspiratie vonden alle drie in de sociaal-democratie, zonder het historisch materialisme te omhelzen. Van den Oord noemt Unger een behoedzaam marxist en dat gold ook voor beide anderen. Na zijn promotie in 1916 op de levensmiddelenvoorziening van de Hollandse stad in de Middeleeuwen (bij D. van Blom in Leiden) maakte Unger naam als geschiedvorser en -schrijver die dicht bij de bronnen bleef. Bronnenpublicaties volgden over Middelburg in de landsheerlijke tijd, de handel met Frankrijk en de tol van Iersekeroord. Daaruit sproten weer talrijke geschriften voort. Een zwaartepunt ging de tijd van de Republiek vormen, dankzij baanbrekende artikelen over de Sonttoltabelen en de slavenhandel.

Minder groot was de bijdrage tot de institutionalisering der economische geschiedenis. Unger ontbrak bij de oprichters van de vereniging Het Nederlandsch economisch historisch archief (NEHA) in 1914. Nadat hij in 1919 lid was geworden, nam hij vooral in het publicitaire werk van het NEHA een aandeel. Tot een hoogleraarschap kwam het niet. Unger zou de voorkeur hebben gegeven aan de Zeeuwse archief functie, terwijl het hem schortte aan talent voor het lesgeven zoals tijdens een kort leraarschap was gebleken.

Vermoedelijk stak er nog iets anders achter, wat ons op het persoonlijke aspect brengt. Unger gold als een lastig persoon, gevolg van zijn opbruisend temperament. Zijn krachtige en met harde stem geuite meningen wekten, vooral als ze in sermoenen overgingen, al gauw wrevel en de neiging hem op afstand te houden, dus letterlijk in Zeeland. Niettemin zal Unger vooral de man met hart voor zijn vak blijven, die zijn vermogen na zijn dood deed onderbrengen in de naar hem en zijn vrouw vernoemde stichting Unger-Van Brerofonds. De geschiedenis daarvan, inclusief de door het fonds toegekende subsidies (1971-1995) vormt het welluidend slotaccord.

Joh. de Vries

F. Colombijn, *Patches of Padang. The history of an Indonesian town in the twentieth century and the use of urban space* (Dissertatie Leiden 1994, CNWS publications XIX; Leiden: Research school CNWS, 1994, xiii + 428 biz., f45,-, ISBN 90 73782 23 6).

'Every human activity requires space, even mental activities as shown by the three-dimensional statue of Le Penseur by Auguste Rodin'. Met bovenstaande, weinig goeds belovende zin opent